

σας αίματα, καί τήν ὁποίαν ἐπιθυμεῖ ὅλη ἡ Ἑλλάς. Τὸ μέγα τοῦτο κακὸν πηγάζει ἀπὸ τὰ φαρμακερὰ μαθήματα, τὰ ὁποῖα ἔλοι κοινῶς ἐδιδάχθημεν εἰς σχολεῖον ἕνομον, ἀπὸ διδασκάλους ἀνόμους, τοὺς Τούρκους. Ἄν δὲν μᾶς ἔφθειραν ὅλους ἰσομέτρως, ὅλους ὅμως σχεδὸν μᾶς ἐμπόδισαν νὰ μάθωμεν τὸ μόνον σωστικὸν τῆς ἐλευθερίας μάθημα, τὴν δικαιοσύνην. Ποία λοιπὸν ἰατρεία τοσοῦτου κακοῦ; Ν' ἀποθάνῃ μέγα μέρος τῆς παρούσης γενεᾶς, ὅσοι δὲν ἐμποροῦμεν πλέον νὰ ἀπομάθωμεν τὰ κακὰ μαθήματα, διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν καὶ τὴν ταλαίπωρον Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ ὀλέθριόν μας βῆρος· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἀρκεῖ. Ἄν ἀφήσωμεν ἐξοπίσω μας νέους χωρὶς παιδείαν, μέλλουν καὶ αὐτοὶ νὰ λάβωσιν ἡμᾶς τοὺς ἀνοήτους πατέρας των παράδειγμα τῆς διαγωγῆς των. Εἶναι λοιπὸν χρεῖα, ὡς καὶ σὺ, φίλε, τὸ λέγεις, νὰ παιδευθῇ τὸ γένος τὰ μαθήματα τῆς ἐλευθερίας, τὰ ὁποῖα δὲν εἰν' ἄλλα παρὰ τὰ μαθήματα τῆς δικαιοσύνης. . . Τρέμει καὶ τὸ σῶμά μου καὶ ἡ ψυχὴ, συλλογιζομένου τὰ ἐκ τῆς διχονοίας ἐνδεχόμενα παθήματα. Μετὰ τόσας θυσίας, μετὰ τόσους ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους καὶ ὁ Λεωνίδας καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἤθελαν θυμασεῖν, ἂν ἐπέστρεφαν εἰς τὸν κόσμον, ν' ἀναγκάσετε μὲ τὴν διχονοίαν σας τοὺς ξένους νὰ ὀργανίσωσι τὴν πολιτείαν σας! Ἔσεῖς νὰ φυτεύσετε καὶ μὲ τὰ αἵματά σας νὰ ποτίσετε τῆς ἐλευθερίας τὸ δένδρον, καὶ νὰ ἔλθωσιν ἔξωθεν ἄλλοι νὰ σᾶς διδάξωσι πῶς καὶ πότε πρέπει νὰ γεύεσθε τοὺς καρπούς του!!! Ὑποφέρετε νὰ πάθῃ τόσην κατασχύνην ἡ Ἑλλάς; . . . Μόνη ἡ δικαιοσύνη φέρει τὴν ἐλευθερίαν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀσφάλειαν. Ἡ ἀνδρία χωρὶς τὴν δικαιοσύνην εἶναι εὐτελὲς προτέρημα· ἡ δικαιοσύνη, ἂν ἐφυλάσσετο ἀπὸ ὅλους, οὐδὲ χρεῖαν ὅλως εἶχε τῆς ἀνδρίας, ὡς ἔλεγεν ὁ ἐνδοξὸς καὶ μέγας στρατηγὸς Ἀγησίλαος, «οὐδὲν ἀνδρίας χρῆζομεν, εἰάν πάντες ὦμεν δίκαιοι». Καὶ αὕτη ἡ τοῦ Θεοῦ παντοδυναμία ἤθελ' εἶσθαι χωρὶς ὄφελος διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἂν δὲν ἦτον ἐνωμένη μὲ τὴν ἀπειρον δικαιοσύνην του».

Καὶ ὁ Σωκράτης ἐδόξαζεν ὅτι ἄνευ δικαιοσύνης ἀδύνατον νὰ γίνῃ τις ἀγαθὸς πολίτης. Ἄλλ' οἱ ἀγαθοὶ πολῖται δὲν δημιουργοῦνται ἐν μέσῳ τοῦ ὀρυμαγδοῦ τῶν μαχῶν, ὁπότε ἀποθηριοῦται μὲν ὁ βίος, ἐξαγριοῦνται δὲ αἱ ψυχαὶ τῶν μαχομένων. Ὁ Κοραῆς, παραινῶν τοῖς πᾶσιν ὁμόνοιαν, ἐγίνωσκε κάλλιστα ὅτι οὐδαμοῦ οὐδέποτε ὑπῆρξαν ἄνθρωποι χωρὶς παθῶν. «Κάνεις ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν τολμᾷ νὰ καυχηθῇ ὅτι δὲν ἔχει πάθη· εἰς μόνον τὸν Θεὸν ἐδόθη ἡ ἀπάθεια. Ἄρκει εἰς ἡμᾶς νὰ τὰ μετριάζωμεν, ὅσον δυνατὸν, μηδὲ νὰ τ' ἀφίνωμεν νὰ ἀγριεῦνται, τὸ

ὅποιον συμβαίνει μάλιστα εἰς τὰς πολιτικὰς ταραχάς». Αἱ τῶν Ἑλλήνων διχόνοια ἦσαν, κατὰ τὸν Κοραῆν, ἐπακολούθημα τῆς ἀωρίας τῆς ἐπαναστάσεως. «Ἡ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος ἦτο δικαιοτάτη· ἀλλ' ἐγένεν ἀκαιρῶς. Ὁ καιρὸς τῆς ἦτο τὸ 1850 ἔτος, ὅτε ἠθέλαμεν ἔχειν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἔτι σπουδάζοντας νέους μας, ἡλικιωμένους ἄλλους μεταξὺ 30 ἐτῶν, καὶ ἄλλους ὑπὲρ τὰ 40, καὶ ἱκανοὺς νὰ δράξωσι τὰ πράγματα καὶ νὰ διαλύσωσι τὰς φατρίαις. Τὸ ἀκαιρον τῆς ἐπαναστάσεως τὸ χρεωστοῦμεν καὶ τοῦτο εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις διηγείρε πρῶτον τὸν Ὑψηλάντην, ἔπειτα τὸν ἀπηρνήθη». Τὰ αὐτὰ ἔγραφε τῇ 2 αὐγούστου 1825 πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ νομοθετικοῦ καὶ νομοτελεστικοῦ συνεδρίου καὶ τοὺς ἀντιπροσώπους. «Συνέβη ὅ,τι ἐπρόβλεπα. Ἡ ἀποστασία μας, ἂν καὶ κατὰ πάντα δίκαια, ἐγένεν ὁμῶς πρὸ τοῦ πρέποντος καιροῦ· τὸ κατὰ Τούρκων μῖσος ἦτο ἐκ γενετῆς φυτευμένον εἰς ὅλων ἡμῶν τὰς ψυχάς· ἀλλ' ἐχρειάζοντο ἀκόμη ὀλίγοι χρόνοι, διὰ νὰ φυτεύσωμεν εἰς αὐτὰς καὶ παιδείαν ἱκανὴν νὰ μᾶς φέρῃ εἰς ἀποστροφὴν καὶ μῖσος κατὰ πάσης τουρκικῆς πράξεως. Αὐτὴ τῆς ἀποστασίας ἡ ἀρχὴ ἔδειξε τὸ ἄωρον τῆς ἐπιχειρήσεως· καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς δὲν μᾶς συγχωροῦν πλέον νὰ ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι ἐκινήθησαν εἰς αὐτὴν ὄχι ἀπὸ ἔρωτα πατρίδος, ἀλλὰ Διὰ τὴν ἄωρον καὶ μωρὰν αὐτῶν ταύτην ἐπιχειρήσιν, ἤθελ' ἀφανισθῆν ὀλότελα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν γῆν καὶ αὐτὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ ὄνομα, ἂν ἡ Θεία Πρόνοια δὲν μᾶς ἐσπλαγχνίζετο, παραβλέπουσα τὰς ἀφροσύνας μας διὰ τὰς πολὺ βαρυτέρας ἀνομίας τῶν τυράννων μας. Ναί, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, μὴν ἀμφιβάλλετε, ὅτι ἡ Θεία Πρόνοια, σᾶς ἐκατάστησε καλοὺς νὰ διορθώσετε μὲ τὰς λαμπράς σας νίκας τὴν ἀνόητον καὶ ἄωρον ἐπιχείρησιν τῆς ἀποστασίας, καὶ νὰ σώσετε ἀπὸ τὸν βλεθρον ὅσους δὲν ἔφθασε νὰ σφάξῃ ὁ τύραννος. Εἰς τὰ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀνδραγαθήματά σας χρεωστεῖ τὸ γένος ὅλην τὴν μέχρι τοῦδε σωτηρίαν του. Ἀλλὰ τί ὠφελεῖ τὸ γένος ἢ παροῦσα σωτηρία καὶ ποίαν χάριν χρεωστεῖ ἡ πατρίς εἰς ἐσᾶς τοὺς σωτῆράς της, ἐὰν ἀφοῦ τὴν ἐλευθερώσατε ἀπὸ τοὺς Τούρκους, δὲν φροντίσετε νὰ τὴν σώσετε καὶ ἀπὸ τοὺς φοβερίζοντας τὴν αὐτονομίαν της ἐμφυλίους πολέμους; . . . Ἡ μὲ τόσα αἵματα καὶ τόσους ἀγῶνας ἀποκτηθεῖσα ἐλευθερία, εἶν' ἀδύνατον νὰ φυλαχθῇ χωρὶς τὸν ἱερὸν δεσμὸν τῆς ὁμονομίας καὶ τὴν εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος ὑποταγὴν . . . Δὲν εἶναι ἐσχάτη δυστυχία μας νὰ κινδυνεύωμεν κατὰ πᾶσαν ἑώραν καὶ στιγμὴν νὰ χάσωμεν διὰ τὰς διχονοίας τὸ μὲ τόσους ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας ἀποκτηθέν

πάντιμον τῆς ἐλευθερίας κτῆμα; (Ὁ Κοραῆς ἐκφράζει ἐνταῦθα τὸν φόβον μήπως τούτου ἕνεκα ἀναγκασθῶσιν οἱ Ἕλληνες νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν ἀρχὴν ξένου δεσπότη), Μὴ νομίζετε, φίλοι ἀδελφοί, ὅτι κατηγορῶ τὴν μοναρχίαν· σέβομαι ὅλους τοὺς νῦν ζῶντας μονάρχους τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης· ἀλλὰ πιστεύω ἀδιστακτικῶς, ὅτι ὅσον ἀναγκαῖον πράγμα εἶναι ἡ μοναρχία εἰς τὰς πολυάνδρους καὶ πλατείας ἐπικρατείας, ἄλλο τόσον βλαβερὰ γίνεται εἰς τὰς μικρὰς καὶ ἐρημωμένας ἀπὸ τυράννους χῶρας. ὡς εἶναι ἡ ταλαίπωρος Ἑλλάς τὴν σήμερον. Μόναρχος καὶ μοναρχικὴ αὐλὴ εἰς δύο πιθαμῶν (νὰ εἶπω οὕτω) γῆν, τὴν Ἑλλάδα, κατοικημένην ἀπὸ ὀλίγους καὶ πτωχοὺς ἀνθρώπους, εἶναι νέα τῆς Ἑλλάδος ἄλωσις». Ὑποδεικνύει λοιπὸν ὁ Κοραῆς τὸ παράδειγμα τῶν «εὐδαιμόνων Ἀγγλαμερικανῶν», οὓς καὶ ὑπερεφίλει ὡς λάτρις τῆς δικαιοσύνης· «μόνη ἡ δικαιοσύνη ἔχει νὰ φυλάξῃ καὶ τὴν ἀποκτημένην μὲ τὰ αἵματά σας ἀνεξαρτησίαν, καὶ νὰ ὑψώσῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸν ἀκρότατον τῆς εὐδαιμονίας βαθμὸν, «δικαιοσύνη ὑψοῖ ἔθνος» λέγει ἡ ἱερά μας γραφή». Ὀλίγω τι ὕστερον, ἔτι μᾶλλον δεινωθέντων τῶν παθῶν, ἔγραφεν ἐντονώτερον. «Ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐλευθερία παρουσιάζεται ἀπροσδοκῆτως· καὶ νὰ τὴν χαιρετίσωμεν, νὰ τὴν ὑποδεχθῶμεν, ὡς τὴν ἔπρεπε, δὲν ἐφάνημεν καλοί. Ἄλλοι ἐξ ἡμῶν οὐδ' ἐκαταδέχθησαν νὰ τὴν προῦπαντήσωσιν· ἄλλοι τὴν βλέπουν μακρόθεν μὲ ἴσως ὄχι ἄδικον ὑποψίαν, μήποτε δὲν εἶναι ἐλευθερία, ἀλλὰ μετάβασις ἀπὸ σιδηρᾶς εἰς καταχρυσωμένας ἀλύσεις, καὶ ἀπὸ ἄγριον δεσπότην εἰς δεσπότης ἡμέρους, ἀκόμη καὶ ἀστείους, κατὰ τὴν ἀστείότητα τοῦ Μακεδόνοιο Φιλίππου· ἄλλοι, λυσσασμένοι ἀπὸ τὸν ἔρωτα τοῦ πλοῦτου, σακκίζουσι ἀναισχύντως, ὅσα ἔπρεπε νὰ θησαυρίζωνται, διὰ τὰς χρείας τῆς πατρίδος· ἄλλοι, τελευταῖον, κατεσχίσθησαν εἰς φατρία, κ' ἔδραμαν κατεπάνω τῆς ἐλευθερίας, φιλονεικοῦντες τίς νὰ τὴν σφετερισθῇ, ἢ ἂν δὲν τὸ κατορθώσῃ, νὰ τὴν πωλήσῃ προτιμότερον εἰς κἀνένα ξένον, παρὰ νὰ τὴν ἀφήσῃ κοινὴν εἰς τὴν πατρίδα, ἣτις τὴν ἀπέκτησε μὲ τὰ αἵματ' αὐτῶν τέκνων τῆς. Τίς ἔχει νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ταλαίπωρον Ἑλλάδα ἀπὸ τούτους Γραικοτούρκους; Ὅσοι ἀκόμη δὲν παρεσύρθησαν ἀπὸ κῆμμίαν φατρίαν, ἀλλ' ἔμειναν προσκολλημένοι εἰς τὴν πατρίδα των, εἰς τούτους μόνους ἔχει τὰς ἐλπίδας τῆς ἡ Ἑλλάδος. Ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς γέροντας (τὸ εἶπα καὶ ἄλλοτε) τοιοῦτος ἐλευθερωτὴς νὰ ἀναφανῇ εἶναι τῶν ἀδυνάτων. Ἄνθρωποι γεννημένοι, θραμμένοι, αὐξημένοι εἰς τυραννουμένην γῆν, καὶ ποτισμένοι μὲ αὐτὸ τὸ μητρικὸν γάλα τὰ ἦθη τῶν τυράννων, μηδὲ γνωρίσαντες

ποτέ άλλας ήδονάς παρά τὰς μόνας συγχωρημένας εἰς τοὺς δούλους δουλικὰς ἀπολαύσεις, πῶς ἐμποροῦμέν νὰ μεταμορφωθῶμεν αἰφνιδίως εἰς ἐλευθερίας ἀξίους ἀνδρας; Εἰς τοὺς νέους εἶν' εὐκολωτέρα τοιαύτη μεταμόρφωσις, οὐδ' εἰς αὐτοὺς ὅμως, κατὰ δυστυχίαν, ὄλους».

Τὸ σύνταγμα τῶν Βορειαμερικανῶν ἦτο, κατὰ τὸν Κοραῆν, τὸ ἄριστον πάντων τῶν ἐπὶ γῆς πολιτευμάτων, πρὸς τοῦτο δὲ καὶ μόνον ἔδει νὰ προσαρμοσθῇ ἡ Ἑλλάς. Ὁ Κοραῆς ἀντεπέστειλε πρὸς πολλοὺς ἐπισήμους Βορειαμερικανούς, καὶ μάλιστα πρὸς τὸν κλεινὸν Θωμᾶν Ἰέφερσον τρίτον πρόεδρον τῶν Ὁμοσπόνδων Πολιτειῶν καὶ ἐκ τῶν πρωτουργῶν τῆς βορειαμερικανικῆς δημοκρατίας· διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁ Ἰέφερσον συνέταξε καὶ συνέγραψε τὴν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας προκήρυξιν τῷ 1776. Ἄλλος οὐχ ἦττον οἰκεῖος καὶ φίλος τοῦ Κοραῆ ἦτο ὁ Ἐδουάρδος Ἐβερρετ, δεινὸς θεολόγος καὶ ἐλληνιστῆς καὶ εὐγλωττος ῥήτωρ, ἐλθὼν εἰς προσωπικὴν πρὸς τὸν Κοραῆν συνάφειαν ὀλίγον πρὸ τῆς ἐλληρικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπὶ τοῦ 1824, ὁ Ἐβερρετ ἦτο ἀπλοῦς βουλευτῆς, ὕστερον ὅμως ἐγένετο μέγας καὶ πολὺς, χρηματίσας ἀπὸ τοῦ 1841 μέχρι τοῦ 1845 πρεσβευτῆς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἐν Λονδίνῳ, κατασταθεὶς δὲ τῷ 1852 ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, ὅποτε καὶ συνετέλεσεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἰς τὴν διάλυσιν τῆς δεινῆς τότε ἔριδος Ἰσπανίας καὶ Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Ὁ μὲν Ἐβερρετ ἐκάλει τὸν Κοραῆν «Φραγκλῖνον τῆς Ἑλλάδος» ὁ δὲ Κοραῆς τὰ μάλιστα ἠγάπα καὶ ἐτίμα τὸν εὐθύφρονα Ἀμερικανὸν καὶ διὰ τὰς ἄλλας αὐτοῦ ἀρετάς, καὶ μάλιστα δι' ὅσα ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὡς γραμματεὺς τῆς Φιλελληνικῆς Ἐπιτροπῆς ἐν Βοστώνι. Ἀληθὲς ὅτι ἀπέτυχον πᾶσαι τοῦ Κοραῆ αἱ ἐνέργειαι ὅπως σταλῇ παρά τῶν Βορειαμερικανῶν ναυτικὴ βοήθεια εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἀλλ' οὐδὲν ἦττον, ἐνόμιζε τοὺς Βορειαμερικανούς «τὸ μόνον ἀληθῶς ἐλεύθερον ἔθνος» καὶ δὴ καὶ ἀφιλοκερδестаτοὺς φίλους τῆς Ἑλλάδος. Ὑποκειμένου λόγου περὶ ἐκλογῆς Βορειαμερικανῶν καὶ Ἀγγλων, ὁ Κοραῆς προετίμα ἀντὶ τούτων ἐκείνους. «Ἡ πρὸς τοὺς Ἀγγλοὺς καταφυγὴ (ἔγραφε τῇ 12 νοεμβρίου 1825 πρὸς τὸν Ἐβερρετ, ἢ μάλλον «Εὐαίρετον» ἐπειδὴ ἠρέθη τότε βουλευτῆς) οὐτ' ἀνάγκης ἔργον ἦτο, οὔτε μὲ τοῦ ἔθνους τὴν συγκατάθεσιν ἐπράχθη, ἀλλ' ἐμηχανήθη ἀπὸ φατρίαν, φατριάρχην ἔχουσαν τὸν Μαυροκορδάτον. Ἀπορῶ πῶς καὶ σὺ, φίλε Εὐαίρετε, τὸν ἐπονομάζεις πρίγκιπα, ὡς τὸν ἐπονομάζουν οἱ Ἀγγλοὶ, μὲ τοὺς ὁποίους ἔχει στενοτάτην φιλίαν. Πίστευσέ με τὸν γέροντα, οὐτ' ἀπὸ πρίγκιπα ἐγεννήθη, οὔτε πρίγκιψ

ἐχρημάτισέ ποτε τῆς Μολδαυίας ἢ τῆς Βλαχίας. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι ἐχρημάτισεν, ἐχρεώσται, ἂν ἦτο ἐραστὴς γνήσιος τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, νὰ ἐκδυθῆ τὸν τίτλον, ὡς μολυσμένον τουρκικὸν φόρεμα. Ἐγὼ ἀποκρινόμενος εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Μαυροκορδάτου, ἀντὶ νὰ τὸν τιτλίσω πρίγκιπα, τὸν ἔδωκα νὰ καταλάβῃ αἰνιγματωδῶς τὴν ἀτοπίαν τοῦ τίτλου. Εἶναι μαρτυρημένον ἀπὸ τοῦ Γάμβα τὸ σύγγραμμα, ὅτι, λαμβάνων τὴν τελευταίαν μου ἐπιστολὴν εἰς Μεσολόγγιον, ὁ Μαυροκορδάτος τὴν ἀνέγνωσεν εἰς τοὺς φίλους του, καὶ ἔλυσεν αὐτὸς τὰ αἰνίγματα ἀπολογούμενος. *Si l' on persiste à me donner ce titre, puis-je l' empêcher? Je ne l' ai jamais réclamé, et je ne le ferai jamais.* Τοιαύτη ἀπολογία δείχνει φανερά, ὅτι ἀγωνίζεται ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καὶ ὄχι ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἐλευθερίας, ἀγωνίζεται νὰ χειροτονηθῆ ἀπὸ τοὺς Ῥώσους Ὀσποδάρης ἢ ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους πρίγκιψ τῆς Ἑλλάδος». Ὁ Κοραῆς ἤθελε νὰ κυβερνηθῆ ἢ ἐλευθέρα πατρίς οὕτως ὥστε πᾶς ἕκαστος τῶν πολιτῶν, οὐδένα ἄλλον γινώσκων δεσπότην παρὰ τὸν νόμον, νὰ κραυγάζῃ ἀφόβως κατὰ τὸν στωικὸν φιλόσοφον «ὁ νόμος μοι πάντα ἐστὶ, καὶ ἄλλο οὐδέν». Ἀλλ' οἱ νόμοι ῥαδίως μὲν τίθενται, βραδέως δὲ καὶ διὰ χρόνου μακροῦ τελεσφοροῦσιν, οὐδαμοῦ δὲ ἢ διὰ τῶν νόμων ἠθοποιὸς παιδείους ἐγένετο τοσοῦτον ταχέως ὥστε καὶ νὰ ἀποσοβῆσῃ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς πάντα τῆς προτέρας κακονομίας τὰ δεινά. «Ποία κυβέρνησις! ὦ Θεέ, σπλαγχνίσθητι τὴν Ἑλλάδα» ἀνεφώνησε περιαλγῆς ὁ Κοραῆς τῇ 11 ἰουνίου 1826. Καὶ μετὰ τινὰς μῆνας πάλιν ἐν σφοδρᾷ ἀθυμίᾳ διὰ τὰς ἐμφυλίους τῶν Ἑλλήνων ἔριδας, ἔγραφεν. «Ἐὰν ἡ πολιτικὴ μας μεταβολὴ ἐπρόσμενεν ἀκόμη εἴκοσιν ἔτη, ἤθελε βέβαια (;) βλαστήσειν καὶ μεταξύ μας ἂν ὄχι κανέναν Washington, τοῦλάχιστον κανέν ὑποκοριστικὸν τοῦ W. Ἀλλὰ τώρα εἶναι πρᾶγμα ἀξιοθρήνητον ἢ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος κυβέρνησις. Φιλοδοξία ἢ μᾶλλον κενοδοξία, πλεονεξία, φιλοπρωτεία, ἀβουλία καὶ παντελῆς παραφροσύνη ἐκυρίευσαν τὰς κεφαλὰς ὀλίγων τινῶν ἀνδραπόδων, τὰ ὁποῖα ἤθελαν πρὸ πολλοῦ ἀφανίσειν τὰς ἐλπίδας τῆς πατρίδος, ἂν δὲν εὐτύχει νὰ ἔχη πολεμιστὰς Μαραθωνίους καὶ νὰ πολεμῆ τύραννον μωρότερον παρ' αὐτούς». Ἐν ταῖς ἐκδόσεσι τοῦ Κοραῆ, ἀπὸ τοῦ 1824 μέχρι τοῦ 1829, ὑπάρχουσι προτεινόμενοι διδακτικώτατοι καὶ περιεργότατοι διάλογοι περὶ τῶν ἐλληνικῶν συμφερόντων, μαρτυροῦντες τὴν φιλογενῆ τοῦ ἀνδρὸς μέριμναν· ἐν τοῖς «Πολιτικοῖς» τοῦ Πλουτάρχου (1824), διαλόγου πρόσωπα εἶναι ὁ Φίλαρχος καὶ ὁ Φύξαρχος· ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Λυκούργου κατὰ Λεωκράτους (1826)

προτέτακται διάλογος Εὐθυδήμου καὶ Χαριδήμου· ἐν ταῖς «Ἐπικτήτου Διατριβαῖς» (1827) διαλέγονται ὁ Πασιχάρης (optimiste), ὁ Δημοχάρης καὶ ὁ Φιλόλαος· ἐν τῷ δευτέρῳ δὲ τόμῳ τῶν «Ἀτάκτων» (1829) διαλέγονται τὸ δεύτερον ὁ Δημοχάρης καὶ ὁ Πασιχάρης. Αἱ ἐν τοῖς διαλόγοις τούτοις ἐγκατεσπαρμένα συνεται ὑποθῆκαι περὶ τῆς πολιτικῆς διατάξεως καὶ οἰκονομίας τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, τεκμηριούσιν ἐναργῶς ὅπως ἐναγωνίως ἐφρόντιζεν ὁ Κοραῆς περὶ τῆς συντάξεως σώφρονος καὶ ἐμπέδου πολιτείας. Ἐπὶ πᾶσιν ἀπέστεργε τὴν σύστασιν βασιλείας, ἐκ τῶν ἐσχάτως δὲ ἐκδοθέντων ἀπομνημονευμάτων τοῦ ἐπιφανοῦς καὶ ἐν τοῖς τότε ἑλληνικοῖς πράγμασι πρωταγωνιστήσαντος ἄγγλου διπλωμάτου Στράτφορντ Ρεδκλήφ, γίνεται δῆλον ὅτι καὶ οὗτος συμφώνει κατ' οὐσίαν πρὸς τὸν Κοραῆν, εἰ καὶ ἐνόμιζε λίαν ἐπισφαλές καὶ ἐπικίνδυνον ἐγχείρημα τὴν ἴδρυσιν ἀβασιλεύτου πολιτείας, ἕνεκα τῆς μισαλληλίας καὶ τῆς ἀμοιβχίας ζηλοτυπίας τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Κοραῆς ἐφρόνει ὅτι ἔθνος, μικρὸν, πτωχὸν καὶ ἄρτι νῦν ἀπηλλαγμένον στυγεραῆς δουλείας, ἀλλ' ἀνατεθραμμένον τουρκικὴν ἀνατροφὴν, ὤφειλε πρώτιστα καὶ μάλιστα νὰ μεριμνήσῃ περὶ τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἀναπραγωγῆς τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων τῆς εὐδαιμονίας του πόριον οὐχὶ δὲ περὶ τῆς φυτεύσεως καὶ ἀναστάσεως βασιλικῆς αὐλῆς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἡρμυωμένης πατρίδος. «Ἡ παροῦσά μας κατάστασις (ἔγραφεν ὁ Κοραῆς τῷ 1823) εἶναι, τοιαύτη, ὥστε, καὶ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἂν καταβῆ νὰ μᾶς βασιλεύσῃ, κινδυνεύομεν νὰ τὸν μεταμορφώσωμεν εἰς διάβολον. Μαθημένοι νὰ προσκυνῶμεν Τούρκους, τόσον προθυμότερον θέλομεν μεταβάλλειν εἰς ἀνθρωπολατρίας τὰς προσκυνήσεις, ὅσον εἶν' ἀνομοιότερος τῶν Τούρκων ὁ προσκυνούμενος, καὶ ὀλιγώτερον ἠναγκασμένη ἢ προσκυνήσις. Εἶναι καὶ ἐν ἄλλο εἶδος προσκυνητιῶν, οἱ ὅποιοι προσκυνοῦν ὄχι διότι σέβονται τὸν προσκυνούμενον, ἀλλὰ διότι ἐλπίζουν πλοῦτον, δύναμιν, ἀξιώματα ἢ καὶ ξηροὺς τίτλους ἀξιωμάτων. Εἰς τοιούτους προσκυνητὰς δὲν συμφέρει κατ' οὐδένα τρόπον βασιλεὺς ἄγγελος· ἔθεν ἢ πᾶσά τινων σπουδὴ θέλει εἶσθαι νὰ τὸν καταστήσωσιν τοιοῦτον, ὥστ' αὐτοῦς, καὶ ὄχι τοὺς ἀξίους νὰ ἐκλέγῃ, νὰ προτιμᾷ, καὶ τελευταῖον νὰ τὸν καταπέσωσι μηδὲ νὰ ἐνεργῇ πλέον τίποτε χωρὶς αὐτῶν τὴν συμβουλήν». Ὁ Κοραῆς ἦτο ἐρχστῆς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, ἐνόμιζε δὲ ὅτι καὶ συνέφερε καὶ ἔπρεπε νὰ καθιδρυθῆ ἐν Ἑλλάδι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς κυβερνήσεως, χωρὶς τοῦ πολυδαπάνου καὶ πρὸς τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀναστάτωση τῆς Ἑλλάδος ἀσυμμέτρου θεσμοῦ τῆς

βασιλείας. «'Απο κανένα, οὐδ' αὐτὸν τὸν Σωκράτην, δὲν ὑποφέρω νὰ κυβερνᾶται ἡ Ἑλλάς, πλὴν ἀπὸ μόνους νόμους κοινοβουλευτικοῦ συνεδρίου μὲ πρόεδρον ἐτήσιον ἢ διετῆ χειραγωγίας ὁμως καὶ συμβουλῆς ἔχομεν χρεῖαν μεγάλην· καὶ ἀπὸ ποῖον ἄλλον πρέπει νὰ τὴν ζητήσωμεν πλὴν ἀπὸ τὸ φιλόανθρωπον γαλλικὸν ἔθνος, εἰς τὸ ὁποῖον μόνον εὐρίσκονται σπλάγχνα οἰκτιρμῶν;» Ὑπὲρ τὸ δέον καχυπόπτως ἔχων πρὸς τοὺς λεγομένους Φαναριώτας, ἐφαντάζετο ὅτι οὗτοι καὶ μόνοι ἦσαν οἱ ἐπὶ ἰδίῳ συμφέροντι παρ' Ἑλλησι φιλόβασίλειοι. «Οἱ Φαναριῶται, μαθημένοι νὰ τρέφονται ἄργοι ἀπὸ τὰ αἵματα τῶν Βλαχομολδαυῶν καὶ στερημένοι τὴν φονικὴν ταύτην πηγὴν, κινοῦν πάντα λίθον νὰ σπρωχθῶσιν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁμως ἐξεύρουν ἀδιστακτως καὶ ποῖαν ὑπόληψιν ἔχουν κοινῶς ὅλοι οἱ Ἕλληνες περὶ αὐτῶν. Ἐπενόησαν λοιπὸν οἱ δόλιοι, ὅτι μόνος τρόπος καὶ μόνον μέσον νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τοὺς μένει νὰ ἀκολουθήσωσι βασιλέα. Τὸ εὐαρεστότερον εἰς αὐτοὺς ἦτο Ὁσποδάρης· ἀλλὰ τοῦτο ἔχει πολλὰς καὶ μεγάλας δυσκολίας. Ἔστω καὶ βασιλεύς. Οἱ Φαναριῶται ἐνεργοῦν νύκτα καὶ ἡμέραν νὰ γευθῶσι καὶ τοὺς ἑλληνικοὺς ἰδρωτάς ὡς ἐγεύοντο τὰ αἵματα τῶν κατζίβελων τῆς Μολδοβλαχίας». Ὁ Κοραῆς ἔκρινεν ἐνίοτε ἀνεπιεικῶς τοὺς πράττοντας τὰ πολιτικά, ἦτο δὲ σφόδρα ἐλευθερόφρων ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὀπαδὸς τῆς ἀκράτου δημοκρατίας, ἦν καὶ κατήγγελλεν ὡς «πολίτευμα τῶν μωρῶν»· ἐλευθερία χωρὶς σωφροσύνης καὶ εὐνομίας, ἦτο, κατ' αὐτὸν, ἡ χειρίστη καὶ ὀλεθριωτάτη τῶν τυραννιῶν.

Ἡ φιλοπατρία τοῦ ἀνεπτεροῦτο πάντοτε εἰς τὰς ὑψηλὰς σφαῖρας τῶν γενικῶν τῆς Ἑλλάδος συμφερόντων, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ βαρὺ καὶ ὀξὺ ἐπεπόλαζεν ἄλγος διὰ τὴν πανωλεθρίαν τῆς μάρτυρος νήσου, ἐξ ἧς εἴλκε τὸ γένος, καὶ ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον ἐμόχθησεν, ἀποβλέπων πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων ἀγαθόν. «Ὅτι δὲν μ' ἀπέπληξεν ἡ ἀπροσδόκητος συμφορὰ τῆς Χίου, ἀπορῶ (ἔγραφε κατὰ τὸν ἰούνιον τοῦ 1822)· εὐρίσκομαι εἰς κατάστασιν φοβερίζουσαν ἀποπληξίαν· ὅλα τὰ πλεόν πικρὰ φαρμάκια μὲ τὰ ποτίζει ἡ τύχη εἰς τὰς τελευταίας ὥρας τῆς ζωῆς». Ὀλίγον δ' ἔπειτα, ἀναλαβὼν ὀπωσοῦν ἐκ τῆς ὀδύνης, ἐπιστέλλει πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Χίους μειλικτηρίους παραμυθίας καὶ σωτηριώδεις συμβουλίας. «Μόλις λαμβάνω σήμερον μικρὰν ἀνεσιν ἀπὸ τὴν ψυχοφθόρον λύπην καὶ ἀγανάκτησιν, εἰς τὴν ὁποῖαν μὲ κατεβύθισεν ἡ ἀπροσδόκητος συμφορὰ τῆς πατρίδος, καὶ μεταχειρίζομαι τὴν ἀνεσιν, διὰ νὰ παρηγορήσω

τάς ψυχάς τῶν συμπατριωτῶν ὄλων, ἐξαιρέτως ἐκείνων, ἂν ἦναι δυνατὸν, ὅσοι δὲν ἀπέλαυσαν ἀκόμη ἢ ἔχασαν πᾶσαν ἐλπίδα νὰ ἀπολαύσωσι τοὺς οἰκείους καὶ συγγενεῖς των Μία μόνη ἐκδίκησις σᾶς συγχωρεῖται ἢ μᾶλλον σᾶς προστάσσεται, νὰ μὴ διασκορπισθῆτε, ἀλλὰ νὰ ἀποφασίσετε ὅλοι μεθ' ὄρκου, ἔχι μόνον νὰ ἐπιστρέψετε εἰς τὴν πατρίδα, εὐθὺς ὅτ' ἐλευθερωθῆ ἡ πατρίς ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν καταστήσετε πολὺ λαμπροτέραν τῆς πρώτης. Ὁ σκορπισμὸς καὶ ἡ ἀμέλεια τῆς ἀνακτῆσεως τῆς πατρικῆς γῆς θέλει δείξειν ὅτι εἰσθε ἀνάξιοι νὰ ἔχετε πατρίδα. Ἡ ἐκούσιος ἀπάρνησις τῆς πατρίδος ἤθελεν εἶναι ἡ μεγαλητέρα ὄλων τῶν δυστυχιῶν σας». Γλυκεῖα μὲν, ἀλλὰ ματαία ἡ ἐλπίς ὅτι ἡ Χίος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας· ἀλλ' ὅμως ὁ Κοραῆς σπουδαίως ἐπὶ τινα χρόνον ἠλπίσεν εἰς τὴν ἐλευθέρωσιν τῆς προσφιλοῦς πατρίδος. Παραγγέλλει λοιπὸν πρὸς τοὺς Χίους, ἅμα παλινοστήσαντας εἰς τὴν πατριὸν γῆν, νὰ ἀνεγείρωσιν ἐν πρώτοις τὸ γυμνάσιον καὶ τὴν βιβλιοθήκην, νὰ κτίσωσι δὲ τὰς οἰκίας αὐτῶν ὅσον ἐνεστὶν ἀντὶ μικρᾶς δαπάνης· ἐπὶ πᾶσιν, ἡ ἀριθμὸς τῶν ναῶν δέον νὰ ἦναι ἀνάλογος πρὸς τὸ πλῆθος τῶν οἰκούντων. «Ὁ ἀληθὴς στολισμὸς τῶν ναῶν εἶναι ἱερεῖς, διάκονοι, ψάλται, ἱεροκήρυκες, στολισμένοι μὲ παιδείαν καὶ σεμνότητα βίου, ἀρκετοὶ νὰ διδάξωσι καὶ μὲ τὸν λόγον καὶ μὲ τὸ παράδειγμα τῶν τοῦς χριστιανοῦς τὰ καθήκοντα τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ καὶ τοῦ πολίτου. Τοιοῦτον στολισμὸν τῶν ναῶν ἔχετε νὰ τὸν προσμένετε ὄχι ἀπὸ τὰ πολυτελῆ τέμπλα καὶ μάρμαρα, ἀπὸ τὰ χρυσᾶ μανουάλια καὶ τὰ ἄλλα χειροποίητα, εἰς τὰ ὅποια δὲν κατοικεῖ ὁ Θεὸς, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ γυμνάσια, ἀπὸ τὰς βιβλιοθήκας, ἀπὸ τὴν τυπογραφίαν καὶ ἀπλῶς ἀπ' ὅλα τὰ μέσα τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς παιδείας. «Πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν». Ἡ χρεωστοῦμεν νὰ λατρεύωμεν τὸν ἀρχηγὸν τῆς ὀρησκείας ὡς αὐτὸς θέλει καὶ παραγγέλλει διὰ τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων του, ἢ καὶ νὰ μὴ βλασφημῶμεν ὀνομαζόμενοι καὶ ἐπαγγελλούμενοι χριστιανοί». Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Κοραῆς ἄρχεται βαρυθυμῶν ἐπὶ τῇ ὀλιγωρίᾳ τῶν Χίων. «Ὅταν σᾶς ἔγραφα πρὸ ὀλίγων μηνῶν, ὅτι δὲν θέλετε ἀργήσειν ν' ἀπολαύσετε τὴν πατρίδα, τινὲς ἀπὸ σᾶς, ἀπορήσαντες διὰ τὸ προφητικὸν τῆς ἀγγελίας μου, ὑπώπτευσαν μὴν ἔχω διπλωματικὰς τινας βεβαιότητας». Ὁ Κοραῆς ἀποκρίνεται ὅτι οὐδεμίαν πώποτε ἔσχε κοινωνίαν πρὸς διπλωμάτας, οὔτε τὸν προφήτην ἐπηγγείλατο, ἀλλ' ἀπλῶς ὠρμήθη εἰς

τὴν πρόβρῃσιν ἐκ τῆς προτέρας τῶν Χίων φρονίμου πολιτείας. «Ἄλλὰ, φίλοι συμπατριῶται, ἡργήσετε τόσον νὰ κινηθῆτε εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῶν Ἀθηνῶν («νέας Ἀθήνας» ἐκάλει ὁ Κοραῆς τὴν Χίον) ὥστε μ' ἐκάμετε νὰ ἐντρέπωμαι ὄχι διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς προφητείας μου, ἀλλὰ διὰ τὴν κοινὴν ὄλων τῶν συμπατριωτῶν δυστυχίαν, οἱ ὅποιοι κινδυνεύουν νὰ φανῶσι πολὺ πλέον ἀνάξιοι πατρίδος παρὰ τοὺς παλαιούς Ἀθηναίους. Ἐκεῖνοι διχονοοῦντες ἔπαυσαν νὰ ἦναι Ἀθηναῖοι· σεῖς ἀποκλεισμένοι ἀπὸ τὴν πατρίδα, ὄχι διὰ τὰ ἴδια σας σφάλματα, δὲν ἐστάθητε ἀκόμη καλοὶ νὰ τὴν ἀπολυτρώσητε μὲ τὴν συνήθη προτέραν σας ὁμόνοιαν». Ἄλλὰ χρίνων τις ἀδεκάστως, θὰ ὁμολογήσῃ σήμερον ὅτι δὲν ἦτο ἱκανὴ μόνη τῶν Χίων ἢ ὁμόνοια νὰ ἀποδείξῃ αὐθις ἐλευθέραν τὴν δυστυχῆ νῆσον· ὁ δὲ Κοραῆς ἐζήτει ἐξ ὑπερβολικῆς φιλοπατρίας τὰ ἀδύνατα. «Ἐπάθετε (ἔγραφε τῆ 20 ὀκτωβρίου 1823) τὴν μεγαλωτάτην ὄλων τῶν δυστυχιῶν, στερηθέντες τὴν πατρίδα· ἀλλ' ὅσον μεγάλη καὶ ἂν ἦναι, λογιζέται καὶ αὐτὴ μικρὰ, παραβαλλομένη μὲ τὴν ἀτιμίαν, ἣτις μέλλει νὰ σᾶς ἀμαυρώσῃ ὄλους, ἂν δεῖξετε μὲ τὴν ἀμέλειάν σας, ὅτι δικαίως ἐστερήθητε τὴν πατρίδα ὡς ἀνάξιοι νὰ ἔχετε πατρίδα. Δὲν καταλαμβάνετε, φίλοι συμπατριῶται, ὅτι ἡ σημερινὴ ζωὴ σας ἔγινε νομαδική». Καὶ ἐνταῦθα στηλιτεύει τὸ δόγμα «πᾶσα γῆ πατρίς» ὡς αἰσχρὸν νομάδων δόγμα, παρορμῶν τοὺς Χίους «νὰ ἐνωθῶσι σφιγκτὰ μὲ τὸν ἱερὸν δεσμὸν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ὁμονοίας». Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ὑποφώσκει πάλιν, ὡς διαθέων ἀστὴρ, ἀμυδρὰ ἐλπίς ὅτι ἡ Χίος θὰ καθαρθῆ ἀπὸ τῆς τουρκικῆς λύμης. «Χαίρω μετὰ χαιρόντων (ἔγραφε τῆ 7 φεβρουαρίου 1824) ὅτι εἶδετε τὴν ποθεινὴν ἡμέραν τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς πατρίδος. Χῖοι πάλιν μέλλουν νὰ τὴν κατοικῶσιν, ἀλλὰ πολὺ πλέον εὐτυχεῖς παρὰ πρότερον, ἐπειδὴ ἡ κατοικία μένει ἀμόλυντος εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τοὺς τυράννους. Δοξάσατε τὸν Θεὸν διὰ τὴν ὁποίαν σᾶς εὐηργέτησε μεγαλητέραν ὄλων τῶν ἀγαθῶν τῆς παρούσης ζωῆς εὐεργεσίαν νὰ σᾶς δώσῃ πατρίδα καὶ νὰ σᾶς μεταμορφώσῃ ἀπὸ φυγάδας εἰς πολίτας τῆς Ἑλλάδος. Μόνην μέριμναν χρεωστεῖτε νὰ ἔχετε τὴν ὀχύρωσιν τῆς πατρίδος μὲ στρατιώτας ἱκανοὺς, μὲ παντὸς εἶδους ὄργανα πολεμικὰ καὶ μὲ τροφὰς ἀρκετὰς εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀφανίσετε πᾶσαν ἐλπίδα τοῦ Τούρκου νὰ μιάνῃ καὶ δεύτερον μὲ τὰ φοινικὰ του βήματα τὴν πατρίδα μας». Ἄλλ' ἡ προσδοκία περὶ ἀνακτίσεως τῆς παλαιᾶς Χίου ἤρχετο φρούδη ἰδίως μετὰ τὴν ἀνωφελῆ ἔκβασιν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Φαβιέ. «Ἀκούω (ἔγραψεν ὁ Κοραῆς τῆ 17 νοεμβρίου 1828) ὅτι ζητεῖτε νὰ κτίσετε

νέαν Χίον· αὐτὸ βέβαια εἶναι ἀπὸ τὰ δύο κακὰ τὸ μικρότερον· φοβοῦμαι ὅμως μὴ ἢ νέα· Χίος δὲν ὁμοιάσῃ δλότελα τὴν παλαιάν». Καὶ αὖθις. «Καιρὸς εἶναι νὰ φροντίσετε νὰ συμμαζευθῆτε πού ποτε πρὸς καιρὸν καὶν, διὰ νὰ μὴ σᾶς φθείρῃ δλότελα ὁ σκορπισμὸς· ἂν μακρύνετε τὸν καιρὸν, τῆς Χίου τὸνομα κινδυνεύει νὰ ἀπολεσθῆ ἢ νὰ γεμισθῆ (ὦ Θεέ!!) ἀπὸ Ἀγγλοχίους, Γαλλοχίους, Ἰταλοχίους καὶ Ἀουτροχίους καὶ ὄχι πλέον ἀπὸ ἀνθρώπους Χιακοὺς τὰ ἦθη». Ἐν στιγμῇ θλίψεως, ὁ Κοραῆς προέτεινε τῷ 1830 καὶ τὴν παράδοξον πρότασιν, νὰ συνοικισθῶσιν οἱ Χῖοι εἰς Ἀλγέριον, ἀλλ' ἐνόησε πιαχρῆμα τὸ ἄτοπον καὶ ἀλλόκοτόν τῆς εἰσηγήσεως ταύτης. Ἐνιοὶ ὅμως τῶν Χίων ἐβόσκοντο εἰσέτι διὰ τῆς κενῆς ἐλπίδος ὅτι, τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Κοραῆ, θὰ ἀπελάβαν τὴν ἰδίαν πατρίδα. «Ἡ πρὸς τοὺς συμμάχους μεσιτεία μου περὶ ἀνακτήσεως τῆς πατρίδος εἶναι καθαρὸς μῦθος. Πρῶτον, τίς καὶ ποῖος εἶμ' ἐγὼ νὰ τολμήσω τοιοῦτον κίνημα! Ἐπειτα, ποίας ἐλπίδας εἶχα νὰ συλλάβω ἀπὸ τὴν διπλωματίαν; Αὐτοὶ ἔχασαν καὶ τὸν κοινὸν νοῦν, περὶ δὲ φιλανθρωπίας οὐδ' ἴχνος αὐτῆς ἔμεινεν εἰς τὰ ψυχάρια των. Ἴσο βέβαιος, φίλε, μάλιστα περὶ τῶν Ἀγγλων, ὅτι ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξαναδέσωσι τὴν ἐλευθερωμένην Ἑλλάδα εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ τυράννου, ἤθελον τὸ κατορθώσῃν μετὰ χαρᾶς». Ὁ Κοραῆς ἔλεγε καὶ ἔγραφε κατ' ἐπανάληψιν ὅτι οἱ Χῖοι «μόνον ἐν Χίῳ μέλλουν νὰ μείνωσι Χῖοι» καὶ ὅτι ἀλλαχόσε μεθιδρυόμενοι, θὰ ἐξίσταντο τῆς ἰδίας φύσεως. Τὴν εἰς Πελοπόννησον μετοικίαν οὐδαμῶς ἐνέκρινεν, φοβούμενος «μὴ ἀντὶ νὰ διορθώσωσι τοὺς Πελοποννησίους οἱ Χῖοι, ἀχρειωθῶσιν αὐτοὶ ὡς οἱ Πελοποννήσιοι». «Εἰς τὴν Χίον καὶ ὄχι ἀλλοῦ εἶναι ἐλπίς νὰ μείνωσι Χῖοι οἱ Χῖοι, καὶ τοῦτο ἂν ἐπιστρέψωσιν ἐγρήγορα εἰς τὴν πατρίδα, πρὶν ἢ βλαφῆ τῶν ξένων ἠθῶν περάσῃ εἰς τὸ βάθος τῶν νέων ψυχῶν. Πυρετοῦ παροξυσμὸς κλονεῖ τὰ μέλη μου, ὁσάκις βλέπω ἢ ἀκούω νεαρὰ μεράκια νὰ λαλιῶσι ξένας γλώσσας, πρὶν διδασθῶσι τὴν πατριὸν φωνήν». Ὁ Κοραῆς εὐλόγως προέβλεπε τὴν ἐκ τῆς διασπορᾶς βαθμιαίαν ἀπομάρανσιν τῶν παλαιῶν ἀρετῶν καὶ ἐθίμων καὶ δὴ καὶ αὐτῆς τῆς γλώσσης». «Οἱ Χῖοι (ἔγραφε τῷ 1830 πρὸς τὸν Θεόδωρον Πρασσακᾶκη), ἀφίνοντες τὸ ἔδαφος τῆς πατρίδος των, ἀφῆκαν ἐκεῖ (οἴμοι!) καὶ ὅλην αὐτῶν τὴν πολιτικὴν καὶ ὁμονοητικὴν φρόνησιν, διὰ τὴν ὁποίαν, καὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν ὄντες, διεκρίνοντο ἀπὸ ὄλων τῶν λοιπῶν ἐλληρικῶν πόλεων τοὺς πολίτας. Δὲν ἐμπορεῖς νὰ συλλογισθῆς πόσον μοῦ θερίζει τὰ σπλάγγνα αὕτη τῶν Χίων ἢ διχόνοια». Ἐὸ ἐνδόμυχον τῆς

ψυχῆς του ἄλγος ἐρμηνεύει ὁ ἔνδοξος πρεσβύτες διὰ θεσπεσίων καὶ περιπαθεστάτων παραινέσεων. «Οὔτε πρῶτοι οὔτε μόνοι σεῖς, φίλοι συμπατριῶται, ἐπάθετε τὴν φοβερὰν ταύτην δυστυχίαν νὰ βλέπετε μακρόθεν μὲ δακρυμένους ὀφθαλμούς κατοικημένην ἀπὸ τοὺς φονεῖς σας τὴν φίλην πατρίδα καὶ μητρίδα. Ἄλλ' ὅσοι ἔπαθον τοιαύτην δυστυχίαν χάνοντες τὴν πατρίδα, ἐφρόντισαν κἄν νὰ μὴ χάσῃ καὶ αὐτὸ τῆς πατρίδος τὸ ὄνομα, μηδὲ νὰ φανῶσι καὶ αὐτῶν τῶν ὀρνέων ἀλογώτεροι, ἐπειδὴ καὶ αὐτὰ, ὅταν ἴδῃσι κατασκαμμένην τὴν φωλεάν των, φροντίζουν νὰ κτίσῃσι νέαν ἄλλην φωλεάν ὅπου καὶ ὅπως δυνηθῶσι. Δὲν ἀμφιβάλλω, φίλοι πολῖται, ὅτι ὅλοι βρασνίζεσθε ἀδιαλείπτως ἀπὸ τὴν μέριμναν ταύτην, καὶ ὅλοι κρίνετε χρέος ἱερὸν καὶ ἀπαραίτητον τὴν πρόνοιαν ν' ἀναζητήσετε τὸν ὄνομα τῆς φιλοτάτης πατρίδος. Ἄλλὰ τὸ τοιοῦτον χρέος ἀπαιτεῖται ἀσυγκρίτως πλέον ἀπὸ τοὺς ἔξω τῆς Ἑλλάδος διεσπαρμένους παρὰ ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ εὐρισκομένους ὀμοπάτριδας. Σεῖς οἱ ἔξω, κινδυνεύετε νὰ πάθετε τὴν φρικτὴν κατάραν, τὴν ὁποίαν ἔλεγεν ὁ προφήτης Ἡσαΐας περὶ τῶν διασπαρέντων εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰουδαίων — «καὶ τέκνα πολλὰ ἀλλόφυλα ἐγεννήθη αὐτοῖς». Δὲν θέλετε βέβαια ἀμελήσειν τὴν ἀνατροφὴν αὐτῶν· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνατροφὴν ταύτην μάλιστα, τὴν ἔξω τῆς Ἑλλάδος γινομένην, θέλουν παύσειν νὰ ἦναι ὄχι μόνον Χῆροι ἀλλ' οὐδὲ Ἑλληγες ὅλοι. Ἡ γλῶσσα πρῶτον, ἔπειτα τὰ ἦθη καὶ ἔθη χαρακτηρίζουν καὶ διακρίνουν ἔθνος ἀπὸ ἔθνος, ὡς τὸ μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὄνομα ἔθνος (ἔθινος) ἡγρουν λαὸς ἔχων ἴδια ἔθιμα καὶ ἦθη. Ὅσον καὶ ἂν ἐβραβάρωθη ἡ γλῶσσα, ὅσον καὶ ἂν ἀσχημίσθησαν τὰ ἦθη καὶ ἔθη τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν κοινήν τοῦ βαρβαρικοῦ ζυγοῦ δυστυχίαν, καὶ τὴν γλῶσσάν μου προκρίνω παρὰ τὰς ἀλλοφύλους γλώσσας καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἦθη ἀγαπῶ πλέον παρὰ τῆς ἐπαγγελιομένης σοφῆς Εὐρώπης τὰ ἦθη· πολὺ πλειότερον ἐφθειρε τοὺς Εὐρωπαίους ἢ τρυφὴ παρ' ὅτι ἐφθειρεν ἡμᾶς ἡ δουλεία. Ἄς παύσωμεν νὰ τεκνογονῶμεν Ἰταλοὺς, Γάλλους, Ἀγγλοὺς, εἰς ἓνα λόγον «τέκνα πολλὰ ἀλλόφυλα» καὶ νὰ ἀφανίζωμεν κατὰ μικρὸν τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων». Ὅτι πρὸ ἑξήκοντα ὡς ἔγιστα ἐνιαυτῶν ὑπώπτευε καὶ ὑπεροβείτο ἡ φιλόπατρις τοῦ Κοραῆ ψυχὴ, αὐτὸ τοῦτο ἐγένετο, οὕτω δὲ ἐφανερῶθη καὶ πάλιν ἡ προῤῥητικὴ τοῦ ἀνδρὸς δύναμις. Οἱ Ἑλληγες οὐδέποτε ἔσχον μεγάλην ἀφομοιωτικὴν ἰσχύν· τὰ μὲν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἀλλόφυλα στοιχεῖα βραδέως ἢ δυσχερῶς πάνυ ἢ καὶ οὐδαμῶς ἐξηλληνίσθησαν, οἱ δὲ ἐν μέσῳ ἀλλοφύλων διατρέβοντες Ἑλληγες, ἀπέβαλον οἱ πλείστοι κατὰ μικρὸν τὰ

πατρῶα ἔθιμα, ἀπέμαθον δὲ ἐν μέρει σὺν τῇ πατρίῳ διαίτῃ, καὶ τὴν πάτριον φωνήν. Αἱ πρόην εὐπραγοῦσαι ἑλληνικαὶ κοινότητες, αἱ μὲν ἀπώλοντο σχεδὸν εἰπεῖν αὐτάνδρῳ, αἱ δὲ πάσχουσιν ὑπὸ φθινώδους νόσου, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ χθῆς καὶ πρόην περιώνυμοι ἑλληνικοὶ ἐμπορικοὶ οἴκοι ἀφανίζονται ἐκ διαλειμμάτων ὡς μετέωρα καὶ παροδικὰ φῶτα. Ἡ σποραδικὴ Ἑλλάς ὁμοιάζει νῦν πρὸς ἡμίθανῆ σκελετὸν, οὗ ἡ περισάρκωσις καθίσταται ἀδύνατος. Πολλοὶ μὲν ὑπάρχουσι σήμερον Ἀγγλοχῖοι, Αὐστροχῖοι, Γαλλοχῖοι καὶ Ἰταλοχῖοι, ὡς προεφήτευσεν ὁ Κοραῆς· ἀλλὰ πολλῶ πλείστοι Ἀγλλοέλληνες, Αὐστροέλληνες, Γαλλοέλληνες καὶ Ἰταλοέλληνες, ἐλάχιστά μὲν φροντίζοντες ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, τὰ μέγιστα δὲ μεριμνῶντες περὶ τῆς πόλεως ἢ τοῦ κράτους ἔνθα ἐπιδημοῦσι, πιθηκίζοντες κατὰ μέγα μέρος δουλοπρεπῶς τὰ ξένα ἔθιμα, ἐν φρυάγματι ἡμιόνων γλιχόμενοι βουλευτικῶν, ἀστικῶν καὶ ἄλλων ἀξιωμάτων ἔστω καὶ τῶν εὐτελεστάτων, διώκοντες τίτλους καὶ παράσημα ὡς θηρευτῆρες κύνες, ἀμοιροῦντες πάσης πρὸς τὰ καλὰ καὶ γενναῖα φιλοτιμίας, μίαν δὲ καὶ μόνην φιλοτιμίαν ἔχοντες, τὴν τοῦ πλούτου, καὶ ταύτην μωρῶς παρεξευγμένην πρὸς τὴν ἀναισθησίαν τῆς ἰδίας οὐδαμινότητος. Αἱ ὑπάρχουσαι ἐξαιρέσεις εἶναι ὡς σταγόνες ὕδατος ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ προϊόντι ἐκλείπουσι καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα τῆς ἀρχαιοτροπίας λείψανα, δὲν θὰ παρέλθῃ δὲ μακρὸς αἰὼν, καὶ αἱ πλείστοι τῶν ἡμιβίων εἰσέτι ἑλληνικῶν κοινοτήτων θὰ ὑποστῶσι τύχην οὐχὶ ἀμείνονα τῆς «ἐν τῇ βασιλίδι τοῦ Ἀδρίου» ἄλλοτε ἀκμαιοτάτης καὶ πολυπληθοῦς ἑλληνικῆς ἀποικίας. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο νὰ ἀνατείλῃ ποτὲ ἡ ἀποφράς ἡμέρα, καθ' ἣν αἱ μὲν ἱστορικαὶ «καγκελλαρίαι» θὰ μείνωσιν ἔρημοι γραμματέων, οἱ δὲ ναοὶ γυμνοὶ πιστῶν καὶ τὰ σχολεῖα κενὰ μαθητῶν· καθ' ἣν ὑφάσματα ἀραχνῶν καὶ κονιορτοῦ νέφη θὰ ἀμφιβαίνωσιν ἔνθα ἄλλοτε ἠκούοντο γερῶν διδασκάλων μαθήματα καὶ σεβασμίων ἱερέων ψαλμῳδαίαι καὶ εὐώδης ἔπνεε τῶν θυμιαμάτων ἡ αὔρα· καθ' ἣν, ὅπερ πάντων λυπηρότατον, τὰ ἱερὰ κληροδοτήματα ὅσα ἢ φιλογένεια, ἢ εὐσέβεια καὶ ἢ φιλομουσία τῶν ἐκ τῆς πατρίδος φυγάδων Ἑλλήνων κατέλιπον πρὸς σύστασιν καὶ συντήρησιν ἐκπαιδευτηρίων ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ ἀναξιοπχθοῦντος γένους, θὰ εἰσρεύσωσιν ἀθρόα, διὰ τῶν ὁμογενῶν Ἑλλήνων τὴν ἔκλειψιν, εἰς τῶν ἀλλοθρόων καὶ ἑτεροθρήσκων Φράγκων τὰ ταμεῖα!

Ἀτενῶς ἐμβλέπων εἰς τὰς χαλεπὰς τῆς Ἑλλάδος περιπετείας καὶ περιστάσεις, ἀκαμάτως δὲ ἀγωνιζόμενος νὰ συνεργήσῃ διὰ τῶν σωφρόνιων αὐτοῦ παραινέσεων πρὸς εὐθυπορίαν τῆς παντὶ ἀνέμῳ κλυδωνιζομένης

ἐπαναστάσεως, ὁ Κοραῆς οὐδαμῶς παρημέλει τῶν ἐγγύς κειμένων. Εἰς τὴν σύστασιν δὲ τῆς ἐν Παρισίοις «Φιλελληνικῆς Ἐπιτροπῆς» συνήργησεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἀφανῶς καὶ ἀθορύβως, πολλὰ καὶ λυσιτελῆ κατορθώσας, τῇ φιλόφρονι μεσιτείᾳ τοῦ παλαιοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ, Ἀμβροσίου Διδότου, ὃν ἐδίδαξε θωρεῶν τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, συνεδίδαξε δὲ καὶ τὴν λατρείαν τῆς Ἑλλάδος. Υἱὸς τοῦ περιωνύμου τῆς στερεοτυπίας τελεσιουργοῦ, Φιρμίνου Διδότου, μυηθεὶς τὰ ἐλληνικὰ γράμματα παρὰ τοῦ Κοραῆ, παρὰ τούτῳ δὲ ἐπὶ χρόνον τινὰ γραμματεύσας πρὸς μείζονα τῆς ἐλληνικῆς ἀσκήσιν, ὁ Ἀμβρόσιος Διδότος εἶναι ἐκ τῶν εὐεργετικωτάτων φιλελλήνων ἀνδρῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος. Τῇ προτροπῇ τοῦ Κοραῆ, ἐκλεπῶν τῷ 1816 τοὺς Παρισίους, ἐπεσκέψατο τὴν Ἑλλάδα, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ ἰδίως τὴν Παλαιστίνην, τῷ δὲ 1817 ἀφικόμενος εἰς Κυδωνίας, κατετάχθη εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ γυμνασίου, οὗ εὐκλεῶς προΐστατο τότε ὁ Θεόφιλος Καίρης. Ὁ Διδότος, παραμείνας αὐτόθι ὡς φοιτητῆς ἐπὶ δύο μῆνας, μετὰ θαυμασμοῦ περιέγραψε τὸ ἀμοιβαῖον σέβας καὶ τὴν τρυφερὰν ἀγάπην διδασκάλων τε καὶ μαθητῶν, ἐφύττετε δὲ ὁ χρηστὸς Γαλάτης καὶ δένδρον ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ σχολείου αὐλῇ, παρόντων τῶν καθηγητῶν καὶ εὐλογούντων τῶν ἱερέων· εἶτα δὲ ἅμα ἐπανελθὼν οἶκαδε, χάριν ἀντὶ χάριτος ἀποδίδων, ἀπέστειλεν ἰδοίσις ἀναλώμασιν εἰς Κυδωνίας καὶ εἰς Χίον πάμπολλα ἐλληνικὰ βιβλία καὶ μηχανὰς πρὸς ἴδρυσιν τυπογραφείων. Τὴν ἐν εἶδει «Περιηγητικῶν Σημειώσεων γενομένων τῷ 1816 καὶ 1817» τυπωθεῖσάν κατὰ τὸν δεκέμβριον τοῦ 1821 περιήγησιν αὐτοῦ προσεφώνησεν ὁ Διδότος, ὡς εὐγνώμων μαθητῆς, πρὸς τὸν σοφὸν διδάσκαλον καὶ κηδεμόνα. «Δέξασθε εὐμενῶς τὴν προσφορὰν μου (λέγει πρὸς τὸν Κοραῆν) διότι ἐκ τῆς συμπαθείας, ἣν ὑμεῖς ἔγνωτε νὰ ἐμπιεύσητε εἰς τὴν ψυχὴν μου ὑπὲρ τοῦ ἀτυχοῦς καὶ ἐφ' ὑμῖν σεμνουμένου ἔθνους, ὠρμήθην εἰς ἀποδημίαν, καταλιπούσαν μοι τιμαλφεστάτας ἀναμνήσεις. Κατὰ τὰ ἔτη, ὅσα διῆλθον παρ' ὑμῖν πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἐγενόμην ἐκάστοτε αὐτήκοος μάρτυς τοῦ διαπύρου ὑμῶν ἔρωτος πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πολυπαθοῦς Ἑλλάδος, ἧς τὴν παλιγγενεσίαν οὐ μικρὸν προήγαγον τὰ ὑμέτερα πονήματα. Πρὸς ἀσφαλεστέραν πλήρωσιν τοῦ τοσοῦτον εὐγενοῦς τούτου σκοποῦ, ἀπολιπόντες τὰς θελκτικὰς τῆς Σμύρνης καὶ τῆς Χίου ἀκτὰς, ἦλθετε ὡς δι' αὐθορμήτου ἐξορίας εἰς ξένην γῆν, ἵνα ἐξαγγείλητε ἀκωλύτως, ἐπ' ἀγαθῶ τῶν Ἑλλήνων, τὰ γενναῖα ὑμῶν διανοήματα. Ὑμεῖς ἐρωτίσατε τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐδιδάξατε αὐτοὺς ὅτι ἡ παιδεία

ἦτο ἀπαραίτητος προκαταρκτικὸς ὄρος τῆς καταλύσεως τῆς τυραννίας· οὕτω δὲ ἐπιταχύναντες, διὰ τῶν ὑμετέρων προτροπῶν, τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀναγέννησιν, ἠξιώθητε νὰ κοινωνήσητε μετὰ τῶν σύμπαντα τὸν κόσμον διὰ τῆς ἥρωικῆς αὐτῶν εὐψυχίας καταπληξάντων Ἑλλήνων, τῶν στεφάνων οὓς οἱ σωζόμενοι προσέφερον ἄλλοτε εὐγνωμόνως πρὸς τοὺς σώζοντας θεούς. Τὰ συστατικὰ ὑμῶν γράμματα ἐγένοντό μοι πρόξενα ἐνθερμοτάτης παρὰ πάντων φιλοξενίας, ἧς οὐδέποτε θὰ ἐπιλησθῶ. Τὸ σέβας ὅπερ εἶδον πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐξαγγελλούμενον περὶ τὸ ὑμέτερον ὄνομα ἀπέβη μοι πολλῶν χρησιμώτερον ἢ τὰ φερμάνια τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ Πατριαρχείου αἱ ἐγκύκλιοι. Ὅσάκις οἱ ἄνθρωποι ἐμάνθανον τὴν ἀφίξιν τοῦ ὑμετέρου μαθητοῦ, ἄθροοι προσήρχοντο διαφλεγόμενοι ὑπὸ τῆς ἐφέσεως νὰ ἀκούσωσι ἐκ τοῦ ἐμοῦ στόματος τὰ καθ' ὑμᾶς, οὕτω δὲ ἐγενόμην καὶ ἐγὼ περιζήτητος ἀνά τὴν Ἑλλάδα, ἐβλεπον δὲ ἀναφερόμενον καὶ εἰς ἐμέ μέρος τῆς τιμῆς, ἧτις εἰκότως ὀφείλεται ὑμῖν καὶ διὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ὑμῶν ἀρετὴν καὶ διὰ τὴν εὐρεῖαν καὶ τοσαύτη μετριοφροσύνη συνημμένην μάθησιν». Ταῦτα προσεφώνει ὁ Διδότος πρὸς τὸν Κοραῆν κατὰ τὸ πρῶτον τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔτος· μικρὸν δὲ ὕστερον ἐμαρτύρησε καὶ διὰ πολλῶν ἔργων τὴν γενναίαν αὐτοῦ καὶ ἄδολον πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἐλληνικὰ γράμματα στοργὴν, ἰδίᾳ δαπάνη ἰδρύσας τυπογραφεῖα ἐν Ἰδρᾷ καὶ ἐν Μεσολογγίῳ. Ἐν τῷ τυπογραφείῳ τοῦ Διδότου ἐτυπώθησαν τὰ πλεῖστα ἐλληνικὰ πονήματα καὶ πολιτικὰ φυλλάδια πρὸς συνηγορίαν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος· αὐτόθι ἤσκηθησαν οἱ πρῶτοι τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλλάδος τυποθέται, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἄνδρέας Κορομηλάς· ἐκ τοῦ χυτηρίου καὶ τοῦ μηχανικοῦ πιεστηρίου τοῦ Διδότου ἀπεστάλησάν τὰ πρῶτα στοιχεῖα εἰς τὸ ἀρτισύστατον τότε «βασίλικόν τυπογραφεῖον». Ὁ Διδότος οὐ μόνον ἐξέδωκε τὴν πολύτομον καὶ μεγαλότομον «Ἑλληνικὴν Βιβλιοθήκην», τοὺς ἐννέα εἰς μέγα φύλλον τεραστίους τόμους τοῦ «Θησαυροῦ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης» καὶ τὰς ἱστορίας τοῦ Θουκυδίδου μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ σημειώσεων (τὸ πρῶτον τῷ 1833 καὶ τὸ δεύτερον τῷ 1872) ἀλλὰ καὶ συνέγραψεν ἄριστον πόνημα περὶ τοῦ Ἄλδου καὶ τοῦ «ἐν Ἐνετίᾳ ἐλληνισμοῦ», ἐπὶ τέλους δὲ αὐτὸς ὁ Διδότος μετὰ τοῦ Ἐἰχθάλ ὑπῆρξεν ἐκ τῶν κορυφαίων ἰδρυτῶν τοῦ ἐν Παρισίοις «Συλλόγου πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων». Ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ Διδότος ἦτο εἰσηγητῆς, γραμματεὺς καὶ δραστηριώτατος ἐταῖρος τῆς «Φιλελληνικῆς Ἐπιτροπῆς» πολλὰς χιλιάδας φράγκων εἰσενεγκῶν κατ' ἰδίαν πρὸς περίθαλψιν καὶ ἐπικουρίαν

φυγάδων Ἑλλήνων. Τῆς ἐν ἔτει 1825 συσταθείσης «Φιλελληνικῆς Ἐπιτροπῆς» διαρκεῖς ἑταῖροι ἦσαν οἱ κορυφαῖοι τῶν ἐν Γαλλίᾳ εὐπατριδῶν, στρατιωτικῶν καὶ λογίων — πρὸς τοῖς ἄλλοις οἱ δοῦκες Σουασέλ, Δαλβέρ, Λαροσφουκῶ, οἱ κόμητες Δυμά, Ἀρκοῦρ, Δελαβὸρ, Λαμέθ, Σαιντωλαίρ, ὁ Σατωβριάν, ὁ Κασμίρ Περιέ, ὁ Λαφίτ, οἱ στρατηγοὶ Σεβαστιάνης καὶ Γεράρ, ὁ Βιλλεμαίν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐκ τῶν τὰ πρῶτα τότε φερόντων. Πλεῖστα τέκνα ἑλλήνων ἀγωνιστῶν ἐξεπαιδεύθησαν ἐν Εὐρώπῃ ἀναλώμασι τῆς Ἐπιτροπῆς· ὄπλα, ἐνδύματα, μηχανὰς καὶ παντοῖα ἐργαλεῖα, ἀξιωματικούς, ἰατροὺς, ὑπαξιωματικούς καὶ τί δὲν ἔπεμψαν πρὸς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα οἱ φιλέλληνες καὶ φιλόανθρωποι τῆς Ἐπιτροπῆς ἑταῖροι; Τὰ δὲ χρηματικὰ ποσὰ, ὅσα αὐτοὶ ἐτέλεσαν καὶ παρ' ἄλλων συνέλεξαν ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν Ἑλλήνων, ὑπερβαίνουσι τὰς 150 μυριάδας φράγκων. Ἡ διανομὴ βοηθημάτων εἰς τοὺς ἐν Παρισίοις φυγάδας καὶ πτωχοὺς Ἑλληνας ἐγένετο τῇ συμβουλῇ τοῦ Κοραῆ, οὗ τὴν γνώμην περὶ πλείστου ἐποιεῖτο ἡ Ἐπιτροπὴ. Καὶ ἡ ἐκπαίδευσις τῶν ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἐρχομένων ὀρφανῶν καὶ ἄλλων νέων ἦτο ἀνατεθειμένη εἰς τοῦ Κοραῆ τὴν ἐποπτείαν· ἀλλ' οὗτος σφόδρα ἐβαρυθύμει ἐπὶ τῇ προώρῳ ἐκ τῆς πατρίου χώρας ἀποδημία καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἀλλοεθνῶν καὶ ἀλλοθρήσκων Εὐρωπαίων μονήρει διατριβῇ τοσοῦτων νεαρῶν Ἑλλήνων, κινδυνευόντων νὰ ἀποβάλωσι τὴν συνείδησιν τῆς ἰδίας γλώσσης καὶ ἐθνότητος. Ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ ὁ Κοραῆς δὲν παύεται ὑποδεικνύων ἐκάστοτε τὸν κίνδυνον τῆς παρὰ τοῖς ἀλλοδαποῖς ἀνατροφῆς καὶ παιδείσεως ἀνήβων νεανίσκων καὶ μεираκίων, πρὸ τῆς ὥρας χωριζομένων ἀπὸ τῆς ἀγκάλης προσφιλῶν γονέων, κατακλειομένων ἐντὸς ἀλλοτριῶν παιδευτηρίων, ἐνθα διδάσκονται ξένας γλώσσας, ἀπομανθάνουσι δὲ τὴν ἰδίαν φωνὴν καὶ ἀπὸ Ἑλλήνων καθίστανται ἡμιέλληνες ἢ καὶ ὅλως ἀνέλληνες, πρὸς τοὺς Φράγκους δὲ διηνεκῶς συγχρωτιζόμενοι, παραλαμβάνουσι καὶ ἐναποσφραγίζουσιν εἰς τὸν νοῦν αὐτῶν δυσεξαλείπτους συνηθείας καὶ φρονήματα ξενοπρεπῆ. «Εὐγε! (ἔγραφε τῇ 29 Σεπτεμβρίου πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον Βασιλεῖου) διὰ τὴν ὁποίαν ἔχεις ἀπόφασιν νὰ στείλῃς τὸν Ἐπαμινώνδαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Στείλέ τον λοιπόν. Ἀγαθὴ τύχη! Ἄμποτε καὶ αἱ θυγατέρες σου νὰ ἔβλεπαν κἂν πρὸς ὀλίγον τὴν πατρίαν γῆν! Διότι, φίλε, ἂν αἱ περιστάσεις μᾶς ἀναγκάζωσι κάμμιαν φορὰν νὰ φωλεύωμεν μεταξὺ τῶν ξένων, εἶναι, νομίζω, χρέος νὰ μὴν ἀποξενώνωμεν παντάπασι τοὺς νεοσσοὺς ἀπὸ τὴν πατρικὴν μας φωλεάν».